

”Alltihopa har ju strängt taget varit en sorts fortbildning för mig hela tiden”: Torgny Erséus genom fem decennier

---

HANS BERNSKIÖLD

Från mitten av 1950-talet var Torgny Erséus i många roller verksam i det frikyrkliga musiklivet: som församlingsmusiker, musikkonsulent inom Frikyrkliga studieförbundet (FS), pedagog, notutgivare, tidningsredaktör, expert och ledamot i psalmbokskommittéer i både frikyrkan och Svenska kyrkan, kompositör och melodifinnare. En beskrivning av hans verksamhet blir samtidigt en historisk skiss av det frikyrkliga musiklivet där tre perspektiv kan fördjupa förståelsen: det biografiska, det historiska och det samhälleliga.

Som grund för det biografiska perspektivet ligger ett längre samtal mellan författaren och Erséus i november 2019 och en intervju gjord av Christer Paulsson 1998.¹ Perspektivet är intressant på två sätt: Erséus musiksyn och verksamhet var formad av förändringsprocesser inom det frikyrkliga musiklivet samtidigt som han själv bidrog till att förankra och befästa dessa. Ett uppföljande samtal med Erséus skulle gett underlag för en problematisering av denna växelverkan. Men strax före vårt planerade möte drabbades han av svår sjukdom. Torgny Erséus avled på Lidingö den 17 februari 2020.

Den historiska framställningen bygger på en läsning av *Sångarbladet*, utgivet av Svenska Missionsförbundets sångarförbund (SMS), och dess efterföljare *Mixturen*, utgiven av FS.² Artikeln har därför

---

1 Informellt även många och långa samtal under arbetet med *Psalmernas väg*. Citat ur Paulsons intervju, som även innehåller en utförlig biografi, kommer att anges med 98:sidnr; citat av Erséus utan källhänvisning kommer från intervjun i november 2019. Tack även till Gunnar Eriksson, Per Olof Nisser och Leif Tullhage.

2 Bakgrundsbilden av tiden fram till 1950-talet bygger på Bernskiöld 1986.

i vissa delar en tonvikt på Svenska missionsförbundet (SMF).³ Då tidskrifterna mellan 1963 och 1998 redigerades av Erséus är inte bara direkta citat från honom utan även innehållet ett uttryck för hans ”röst”. Det samhälleliga perspektivet rör framför allt det statligt finansierade studiarbetets förändring och dess relation till körarbetet.

På grund av Erséus sjukdom och bortgång förblir artikeln i ett avseende ofullbordad: det gäller en fördjupad diskussion av samspellet mellan perspektiven. Kvar står två viktiga bilder, tecknade utifrån hans långa och breda verksamhet. Den första rör tendenser i musiklivets förändring, den andra psalmsång och psalmböcker där hans inflytande varit väl i nivå med det som inom Svenska kyrkan utövades av Harald Göransson.⁴

Utbildning

Att många svenska musikstudenter har och har haft frikyrklig bakgrund är väl känt. Det flitiga musicerandet i församlingarna ger ett naturligt forum att utveckla färdigheter och en vana vid att framträda. Av de fyra antagna till musikleärarklassen vid Musikhögskolan i Stockholm i januari 1956 kom tre från SMF. En av dem var Torgny Erséus som redan hösten 1955 fått börja som suppleant. Erséus föddes den 26 april 1934. Fadern Hjalmar var pastor inom SMF vilket innebar flera flyttningar under uppväxtåren. Gymnasiestudierna bedrevs i Karlskrona där Erséus avlade studentexamen 1954 på latinlinjen. Under gymnasieåren tog han lektioner i orgel och piano för skolans musikleärare Torsten Wall (1902–1970) som även var organist i Amiralitetskyrkan.⁵

Studierna vid musikhögskolan avslutades med musikleärexamen (1960) och högre kantors- och organistexamen (1962). Betygen var goda och Erséus tilldelades jetong. I mars 1955 blev han organist

---

³ Fahlgren 2013 ger en historik över frikyrklig körsång där istället Svenska baptistsamfundet är i fokus.

⁴ Om Göranssons verksamhet kring psalmarbete, se Dillmar 2015.

⁵ Wall komponerade bl.a. flera koralmelodier, se *Psalmernas väg*, bd 2, nr 227.

och körledare i Bromma missionsförsamling som den 1/11 1955 invigde den nya Abrahamsbergskyrkan vars orgel blev färdig 1957. Han berättar: ”Att som musikstuderande få tillgång till en kör (till en början också musikförening) och övningsinstrument var otroligt värdefullt” (98:5). Från 1959 var Erséus även timplärare vid Teologiska seminariet på Lidingö (SMF), en tjänst som utökades 1964. 1965 tillträdde han i Lidingö missionsförsamling först som ledare för ungdomskören, därefter tjänsten som körledare och organist som innehafts av Roland Forsberg. 1961 anställdes Erséus vid FS. Till uppgifterna där kom att höra utgivning av musik.

Musikutgivning

Nya ideal på 1950-talet

Torgny Erséus började sin musikaliska verksamhet vid en tid av förändring i frikyrkans musikliv, särskilt inom de äldre samfundet. I den omgivande konstmusiken fanns mot slutet av 1940-talet en strävan bort från det romantiska och känsloladdade, något som påverkade även kyrkomusiken. Skiljelinjen gick inte längre mellan ”stats- och frikyrka” utan ”tvärs igenom båda”, konstaterade Carl-Elov Nordström 1949 (S7-8/49:6).⁶ Många unga, välutbildade musiker förde med sig nya stilistiska ideal.

I SMF:s musikliv hade redan på 1910- och 20-talen en konflikt grundlagts mellan enkelhet och konst, personifierad av musikföreningen respektive kören.⁷ Musikföreningarna sjöng enkla ackordiska melodier till ackompanjemang av bland annat gitarr och stråkinstrument. Repertoaren utgjordes av sånger från frikyrkans formativa period vid slutet av 1800-talet och av nyskrivna sånger från USA. Mot denna sattes körens repertoar av mer konstfulla sånger. Men denna förmenta konstfullhet hade till stor del konservererat en klassicistisk-romantisk stil med rötter i mitten av 1800-talet.

---

⁶ Artiklar ur *Sångarbladet* och *Mixturen* anges med nr/år:sida, vid behov med prefixet S resp. M.

⁷ För det följande, se Bernskiöld 1986, s. 144-155, 174-178.

Den förändringens vind som under 1950-talet svepte fram över delar av frikyrkans musikliv innebar därför ett radikalt brott mot en kärnpunkt i musiksynen: melodin som bärare av känsla. En känsla som i sin tur ansågs förmedla ett personligt vittnesbörd och därför som en förutsättning för budskapets förmedling. Kritikerna ansåg att känslan slog över i känslsamhet och efterlyste en mer ren och ”objektiv” musik. Istället för den i många öron överlastade harmoniken lyftes polyfonin fram. Men den musik som skalats av de traditionellt känslskapande medlen sågs av andra som torr, kärv och svårtillgänglig i jämförelse med den melodiösa sången. Polyfonin kritiserades för att göra texten – och därmed budskapet – omöjlig att uppfatta.

Stor betydelse som exponent för det nya fick den musikfest som arrangerades av Svenska missionsförbundets sångarförbund i Göteborg 1957 (G57). Den inledde enligt Alf Thoor i *Svenska Morgonbladet* ”ett nytt kapitel i frikyrkomusikens historia” (citerad i S4/57:8). Carl-Elow Nordström (1903–1990), som citerades ovan, menade att ”den framtida betydelsen av G57 sannolikt är större än vad vi nu kan överblicka”. Nordström var bland annat verksam som församlingsmusiker i Jönköping och som förbundsdirigent inom Svenska Missionsförbundets sångarförbund. Hans ”gissar” på några framtida effekter och sammanfattar samtidigt de centrala tankarna:

En ny musikuppfattning hos dem som var med; stramare musikstil i körer med ambitiösa ledare; tillämpning av sånger enligt kantorei-praxis [...] som förutsättning därför en renässans av den musikantiska utövningen inte minst i ungdomsarbetet [...]; [...] användandet av alternatimprincipen i församlingssången och för att berika gudstjänstlivet; sången och musiken, innehållsmässigt och stilistiskt (bättre än hittills) en integrerande del av gudstjänsten; [...] ny musiklitteratur för att möta nya behov, som växer fram som resultat av allt detta (4/57:6).

Nya ideal kräver ny musik

Sökandet efter ny repertoar ledde å ena sidan bortom romantiken till barocken, å andra sidan till nyskriven musik. Mycket av denna kom från Tyskland med vilket kontakterna återupptagits i början av 1950-talet. Paul Ernst Ruppel (1913–2006) ledde under G57 en gästande tysk kör. Inom Svenska kyrkan stod Harald Göransson (1917–2004) bakom utgivningen av *Koralmusik* (1:1958, 2:1960) där rytmiska koralformer introducerades i varierande sättningar. Ett slags motsvarighet till sånger ur SMF:s *Sånger och Psalmer* (1951) var häftet *Nalkens Gud* (1960) med *Sånger och psalmer i sättning för liten kör med eller utan instrument*. ”Det är *alternativsången* – sång till skiftes – som föresvävat de unga utgivarna”, skrev Sångarbladets mångårige redaktionssekreterare Aron Hallenberg (1/61:12). Utgivarna var Gunnar Eriksson, Torgny Erséus och Jan-Lennart Höglund. Växelsången sågs som ett sätt att vitalisera församlingssången.

Gunnar Eriksson (f. 1936), som 1956–1960 studerat vid Musikhögskolan i Stockholm, tillträdde den 1/10 1960 en tjänst som musikkonsulent inom SMF. Han berättade då:

Av min tid som konsulent skulle jag nog vilja ägna ungdomsmusicerandet i dess olika former en stor del. Framförallt då träffa ledarna och diskutera repertoar- och stilproblem och om möjligt ge tips och praktisk vägledning (1/60).

Eriksson hade hösten 1956 bildat den uppmärksammade Enskede ungdomskör. Han berättade senare: ”Vi var väl snarast det som man i dag kallar kammarkör, en ganska ambitiös kör med huvudsakligen a cappella-sång” (M6/80:13).

Ungdomskörerna var en ny företeelse som växte i omfattning: 1963 var ett 60-tal körer medlemmar i Svenska Missionsförbundets sångarförbund. ”Ungdomen är på marsch inom SMS! Återväxten av sångare säkras!” utropades efter sångarförbundets musikfest i Uppsala 1962 (S6/62). Men samtidigt som det framhölls hur de nya strömningarna var ungdomens, klagades på hur svårt det var att värva unga sångare

till de befintliga körerna, vars antal minskade under 1950-talet. Det behövdes unga körledare som kunde locka unga sångare:

Ledarfrågan är tydligen lättare att lösa för ungdomskörernas del. Kanske drar sig de nyutbildade musikledarna för dusterna med de äldre sångare, som gärna vill hålla sig till de gamla invanda sångerna när entusiasten vill underkasta hela reper-toaren ett förnyelsens bud (1/62:3).

Vid denna tid pågick arbetet med det som skulle bli *Evangelisk kör-musik*, ursprungligen tänkt som en sångsamling för ungdomskörer. Som grund för boken fanns en annan förutsättning: kören som bildningscirkel.

Kören som studieverksamhet

Vid slutet av 1940-talet skedde en förändring av samhällets stöd till studieverksamhet. Enligt andra delen av betänkandet från 1944 års folkbildningsutredning (SOU 1948:30) skulle bidrag även kunna utgå till studiecirkel i estetiska ämnen: musik, teater och bildkonst. En förutsättning för musikcirkelarna var att den rent tekniska kompetensen i utförandet förenades med fördjupad förståelse och kunskap, både ”stilkunskap” och ”musikhistorisk kunskap”. Även grundläggande färdigheter, som notläsning, räknades som ett studiemoment. Då musikcirkelarna kunde få avsteg från regeln om minsta antal deltagare fanns möjlighet att träffas för exempelvis stämövning. Samtidigt frågar sig utredarna om inte just musikutövning är en sådan lustfylld verksamhet för deltagarna att de jämfört med andra kurser borde kunna stå för en större del av finansieringen själva!

För att kanalisera bidragen krävdes en godkänd studieorganisation. Under 1940-talet bedrevs frikyrkosamfundens studieverksamhet till stor del av deras ungdomsförbund. Flera av dessa bildade 1947 Frikyrkliga studieförbundet: Svenska Missionsförbundets Ungdom, Svenska Missionsförbundets Juniorverksamhet, Svenska Baptister-nas Ungdomsförbund, Metodistkyrkans Ungdomsförbund och Fria

Kristliga Studentföreningen. Senare under året anslöt sig Svenska Baptisternas sångarförbund. Under 1950-talet tillkom flera sångarförbund och sedan även samfunden själva.⁸

Antalet musikcirklar ökade kraftigt under det första decenniet. 1947/48 fanns 60 bidragsberättigade cirklar i sång-musik av totalt 114, 1957/58 var antalet 893 av 1839.⁹ Till detta kom ett långt större antal som inte var berättigade till bidrag. Expansionen fortsatte: 1960/61 fanns 1900 bidragsberättigade cirklar i musik, 1971/72 närmare 5500.¹⁰ En konferens för musikledare 1958 ”samlade sig i en önskedröm, att det kulturella resultatet så småningom skall kunna komma i nivå med det statistiska utanverket” (1/58:9f). Det fanns – vid denna tid såväl som senare – en kritik mot att musikcirkklarna hade låg kvalitet med enbart övning av ofta slentrianmässigt vald repertoar. I stället för att nyttoaspekten fick dominera borde musikcirkklarna vara ”medel med vilket människan kan bygga upp sin personlighet”, menade Rolf Davidson 1959.¹¹ Vid konferensen 1958 framhölls att musikstudierna skulle vara *kulturskapande*.

”Det är alldeles tydligt att musikcirkklarna håller på att höja kvaliteten”, menade Herman Holmgren (1924–1984) då han 1957 tillträdde som studierektor för FS. Han påpekade att musikcirkklarna som regel arbetar på lång sikt där andra ämnen har ettåriga cirklar. Det viktigaste var ”att man kan få fram lämpligt arbetsmaterial och att ledarutbildningen blir omsorgsfullt organiserad” (2/57:13f). 1958 utarbetade FS ”statuter för ett *musikledardiplom* som förutsätter att sökanden skall äga tydliga ledaranlag och ha nöjaktig insikt i en rad ämnen” (1/58:9).

1958 tillsattes en musikkommitté inom FS. I kommittén ingick Rolf Davidson, Torsten Erséus, Robert Lithell, Arvid Nordieng, Gösta Ohlin och Ragnvald Svalfors.¹² Våren 1959 diskuterades möj-

---

8 Svensson 1997, s. 15, 51ff.

9 Holmgren 1957, s. 40f.

10 Svensson 1997, s. 66.

11 *Kristet forum* 4/1959, citerad i Svensson 1997, s. 69.

12 Svensson 1997 s. 68. Torgnys bror Torsten Erséus (1923–2003) var musikpedagog och gav en period ut tidskriften *Musik och skola*. Han har skrivit en del musik för skola och kyrka.

ligheterna att anställa en musikkonsulent. Sådana fanns sedan tidigare inom samfunden och deras sångarförbund, ibland i samarbete med FS. I slutet av 1960 utlystes en halvtidstjänst (S6/1960). Enligt Torgny Erséus hade man då utan framgång försökt värva Rolf Davidson (1925–2000) till tjänsten. Denne var då rektor vid musikskolan i Ingesund, Arvika (senare i Bergen) och hade tidigare varit musikkonsulent inom SMF. Han var förutom pedagog även en profilerad debattör och förespråkare för de nya musikaliska idealen. Tillsammans med Gösta Ohlin (1921–2012) gav han 1955 ut en ambitiös studieplan för körer med titeln *Gammal och ny körmusik*. Ohlin var vid denna tid organist och körledare i Betlehemskyrkan i Göteborg och musikkonsulent inom SMF.

Torgny Erséus var en av två sökande och utsågs av FS styrelse vid sammanträde den 3/2 1961. Han tillträdde tjänsten samma höst (2/61:22). Arbetsuppgifterna var – ”bl.a.” som det heter – att ansvara för musikkursernas planering och för produktion av studiematerial, att företräda FS i olika kommittéer och nämnder, att vara sekreterare i musikkommittén samt att handlägga frågor i allmänhet kring musiken och folkbildningsarbetet. ”Förväntningarna var som synes stora på vad som skulle rymmas inom en halvtidstjänst”, konstaterade Alvar Svensson i sin historik över FS.¹³ Vid sidan av halvtidstjänsten vid FS var Erséus kvar både i Abrahamsbergskyrkan och vid Teologiska seminariet. ”Jag arbetar lite för mycket under den här övergångstiden”, säger han idag.

Evangelisk körmusik

Om ledarutbildning var en av huvudfrågorna var tillgång på studiematerial den andra. 1949/50 gavs två studieplaner ut: Carl-Elow Nordström utarbetade en studieplan *Musik i cirkel* till sin bok *Allmän musikteori* och Viktor Hugo Sanner gav ut *Musikhistorisk orientering*. I *Sångarbladet* fanns kommentarer till tidningens notbilagor. Ragnvald Svalfors (1913–2001) ger i en artikel 1957 en omfattande

---

¹³ Svensson 1997, s. 70.

genomgång av studiematerial som kan användas av cirklar i olika ämnen. Han var vid denna tid bland annat musikkonsulent och ordförande i SBS sångarförbund.¹⁴

I december 1958 fick G. Ohlin i uppdrag av FS musikkommitté att ta fram förslag på sånger till ett häfte för ungdomskörer som även skulle innehålla instruktiva artiklar.¹⁵ Under våren 1959 gick uppdraget vidare till Gunnar Eriksson och senare knöts Erséus till arbetet. Resultatet blev *Evangelisk körmusik* (EK) som utkom 1964. "Vårt samarbete från 1961–64 är roligt att minnas", säger Erséus. Han berättar att de gick igenom många sångsamlingar och "kunde tillsammans ägna tid åt vissa saker för att förstå varför det stod så och så". De fick tillgång till Eric Ericsons privata notbibliotek och han avtackas i förordet för sina synpunkter på kommentarerna. Tack riktas även till Bertil Düring och Ohlin (tonbildning) samt Jan-Lennart Höglund (korrektur).

Bokens undertitel lyder *studiebok för körer*. Holmgren hade värvat om bokens upplägg. "Det är ganska märkligt att rektorn i studieförbundet hade sådant personligt intresse, det var han som gjorde vårt jobb jobbigare för att vi skulle ha kommentarer till allting", säger Erséus. Ramen sattes av den valda layouten med sidbrytning efter varje sång, som därför omfattar 1–2 sidor med kommentarer nederst på sidan. De skrevs "inte utan viss vanda". Kravet på historisk kunskap fylls av musikhistoriska utblickar och av biografiska uppgifter om tonsättare. Tanken var att körledaren skulle förbereda samtalsfrågor och så ytterligare vidga perspektiven.

Samlingen speglar 1950-talets nya tankar: ny repertoar, nya typer av sättningar och en fördjupad funktion för musiken i gudstjänsten. Det sistnämnda underlättas av bokens disposition som enligt förordet "ansluter till kyrkoårets rytm och skilda sidor av troslivet". Ibland ges detaljerade instuderingsstips, särskilt då det gäller modernare stycken i en mer ovan stil. De nya strävandena gällde inte bara *vad* man sjöng utan också *hur*. Hallenberg menade 1957 att

---

14 Om Svalfors, se äv Fahlgren 2013, s. 48ff, samt Åke Svalfors artikel på www.svalki.se/mf.

15 Svensson, 1997 s. 73.

missionssångaren av den gamla skolan brukar bli djupt förnärmad, om någon sätter upp ett fissmollförnämt pekfinger och börjar tala om nyansering, frasering och annat som hör musikkunnandet till (5/57:3).

I en intervju i *Dagen* (2/5 1961 s. 4) inför tillträdet som musikkonsulent önskade sig Erséus

en om möjligt ännu grundligare insyn i frikyrkomusiken. [...] I viss mån får jag ju information genom att gå igenom musikstudiecirkelnas slutredovisningar, men då endast genom att se repertoaren – inte höra hur det låter, hur styckena utförs.

Detta var en grundläggande tanke i studiearbetet: ökade insikter skulle bidra till ett utförande med högre kvalitet. På Holmgrens initiativ finns två längre pedagogiska artiklar: ”Körmetodik” av Helge Lidén och ”Tonbildning” av Göte Strandsjö. De ”bör inte bara genomläsas utan ordentligt studeras”, förmanas läsaren. ”Tonbildningens område är ofta ett eftersatt område i körarbetet.” Körerna uppmanas att någon gång per år ta hjälp av en speciallärare inom området – för sådana fanns särskilda bidrag att söka.

Tonvikten i samlingen ligger dels i äldre musik från 1500- och 1600-talen, dels i nykomponerade sånger. Samtida svenska musiker och tonsättare svarar för lite drygt en tredjedel av kompositioner och arrangemang. Den stilistiska spännvidden illustreras av två tonsättningar av ”Jag bor i ett ljus”, med text av Sven Lidman. Den ena är en motettsats av Gunno Södersten (1920–1998), då etablerad i rollen som den främste tonsättaren inom SMF. Den andra är en enkel homofon sång av Göte Strandsjö (1916–2001), vid denna tid lärare vid musikkonservatoriet i Malmö, musikledare i Filadelfiakyrkan i Malmö och etablerad solist inom pingströrelsen.

I den samtida kyrkomusiken utmanade Valdemar Söderholm (1909–1990) och Gunnar Thyrestam (1900–1984) sedan länge de invanda klangerna. Thyrestams ”kända signum” beskrevs 1948 av

Jacob Nyvall som en ”ställvis rätt hård harmonik. Den lyriska känslan och den kyrkliga strävheten har litet svårt att samsas ibland” (S9/48:4). Sven Eric Johanson (1919–1997) bidrar med två kompositioner, den unge Roland Forsberg (f. 1939) med en motett. Bland arrangörerna finns Jan-Lennart Höglund (f. 1935), vid denna tid körledare i Immanuelskyrkan i Stockholm och från 1962 musikkon-sulent inom SMF; senare producent vid Sverige radio. Han tillhörde de profilerade debattörerna och medverkade i *Sångarbladet* med flera artiklar kring tonsättare och enskilda musikverk.

För några bidrag svarar redaktörerna själva: ett är av Erséus (”Intet kan mig skilja från Guds kärlek”, se nedan) och tre av Eriksson. Hans doriska melodi till den egna texten ”Bliv kvar hos oss, o Herre kär” var kanske ett alternativ till samlingens ”Bliv kvar hos mig” av William Henry Monk (1823–1889). Den är en av två melodier från 1800-talet. Att det melodiösa gjorde fortsatt intryck visar en berättelse av Åke Hall från en ”Spela-Sjungvecka” 1965:

Att i poplåtarnas dagar varje kväll få uppleva en stor skara ungdomar med verklig gripenhet sjunga den engelska kvällskoralen ”Bliv kvar hos mig” var kanske mitt starkaste intryck från denna stimulerande vecka (2/65:3).

I sin sättning av ”Världens frälsare” använder sig Eriksson av strukturer som skulle bli något av hans signum som körledare och arrangör: melodin sjungs som kanon och inledningen upprepas i dubbla notvärden i basen. 1965 hette det i en skivrecension att om ”Gunnar Eriksson sammankallat fem musiker, får minsann alla göra skäl för sig med egna motmelodier, imitationer etc.” (2/65:14). Erikssons arrangemang är ett exempel på tidens ideal om en luftig sats, ofta med 2–3 vokalstämmor och instrument som kunde väljas alltefter tillgång och förmåga. Det var något som låg i det tyska begreppet *Hausmusik*, i vilket det undervisades bland annat i Schola cantorum i Basel, dit många svenska tonsättare och musiker (Eric Ericson, Sven-Erik Bäck, Harald Göransson med flera) sökt sig efter krigsslutet 1945. Genom att använda olika instrument kunde en sång för

blandad kör även klinga väl för barn- och damkör, för manskör eller som solosång, heter det i inledningen.

Impulserna från Tyskland och nysakligheten var viktiga under 1950-talet. I boken finns kompositioner av Paul Ernst Ruppel, Herbert Beuerle (1911–1994) och Hugo Distler (1906–1942). Även den äldre repertoaren kom från Tyskland, mest företrädd är Heinrich Schütz (1585–1672). Engelska inslag finns från olika tider: William Byrd (1543–1623) och Orlando Gibbons (1583–1625), två carols liksom ”För alla helgon” (”For all the saints”) av Ralph Vaughan Williams (1872–1958). Samlingen innehåller flera unisona sånger och ett par kanon – en annan av tidens omhuldade former. Där finns fem dalakoraler, en repertoar som gärna lyftes fram av Bertil Wallin (1913–1998). Han var lärare, musiker inom missionsförsamlingen i Falun och en betydelsefull profil i Svenska missionsförbundets musikliv. I *Evangelisk körmusik* svarar han för några kompositioner och arrangemang.

Evangelisk körmusik blev en stor framgång med fem upplagor (den sista 1979) och 23 000 exemplar tryckta.¹⁶ Recensenterna var positiva. Som lärobok är den ”alldeles förträfflig ur flera synpunkter”, skrev Olle Ljungdahl, domkyrkoorganist i Karlstad. Den ger insikt i stilhistoria, påverkar repertoaren och har ett positivt inflytande på kvalitén. ”De större artiklarnas lärostoff konkretiseras och aktualiseras just i dessa kommentarer, och det är denna växelverkan mellan teori och praktik som – rätt utnyttjad – ger både kunskap och arbetsglädje” (1/65:11f). Även Lennart Hedwall var översvallande i sin bedömning och såg samlingen som ”ett av de väsentligaste bidragen till svenskt kyrkomusikliv på mycket länge”. Han berömde särskilt kommentarernas inriktning och variation. Sångurvalet var ”välgörande okonventionellt och ger genomgående förnämliga tillskott till den sakrala körrepertoaren”.¹⁷

Samtidigt med *Evangelisk körmusik* redigerade Erséus en *Studieplan för körer anslutna till SMS* inför sångarförbundets musikfest i Uppsala

---

16 Försättsblad; Svensson 1997. s. 74.

17 *Kyrkosångsförbundet* 3/1965.

1962, utgiven tillsammans med G. Eriksson, G. Ohlin, Viktor Hugo Sanner och G. Södersten (2/62). I början av 1960-talet utkom på SMF:s förlag även viktiga samlingar redigerade av Ohlin och Lenart Krantz (1926–2012). De hade båda på G57 väckt uppmärksamhet med sina respektive körer. Krantz var verksam i Immanuelskyrkan i Norrköping och initiativtagare till stadens musikklasser. *Barnkörboken* (1961) svarade mot behoven hos det stigande antalet barnkörer. I flera församlingar startades även musikskolor för barn. *Evangeliespråk* utkom i fyra delar (1963–1964) med nykomponerade tonsättningar av kyrkoårets evangelietexter. Samligen fyllde de två syftena: ny repertoar väl integrerad i gudstjänsten. Ohlin och Krantz fortsatte sin utgivning med flera flitigt använda samlingar av både kör- och solosånger.

Evangelisk musik

Det finns skäl att stanna något inför titeln *Evangelisk* körmusik. 1950-talets nya musikaliska strävanden hade väckt nytt liv i den sedan decennier pågående debatten kring kör kontra musikförening.¹⁸ Konflikten var inte bara stilistisk utan även funktionell. Musikföreningens företrädare ansåg att endast deras enkla sånger var lämpade för evangelisation och väckelsemöten – körens konstfulla sånger var alltför svårtillgängliga för att kunna nå ut till nya människor. Konflikten laddades efterhand av spänningar mellan den framväxande pingströrelsens spiritualitet och de äldre samfundens.¹⁹

Titeln *Evangelisk* kan ses som ett inlägg i denna debatt. I inledningen sägs att avdelningen ”Evangelisation” rymmer både kallelse- och missionsånger men att ordet evangelisation är ”så omfattande att praktiskt taget alla körbokens sånger skulle kunna inneslutas under denna rubrik”. Även körens sång och inte bara musikföreningens sågs som evangelisation, kvalitet i repertoar och utförande som en förutsättning för allt musicerande. De enkla sångerna i *Evangelisk*

---

18 Två längre diskussioner finns av Göte Strandsjö: i *Dagen* ref. i S3/63 s. 12f. och i 3/64 s. 10f.; av Bertil Wallin i 2/64.

19 Se även Fahlgren 2013, s. 42ff.,

körmusik av exempelvis Strandsjö var exempel på vad som ofta framhölls i debatten: att det tekniskt enkla inte behövde vara det banala. Samlingens andra sång från 1800-talet, ”Kärlek från vår Gud” av Johan Peter Emilius Hartmann (1805–1900), beskrevs 1957 som ett ”utomordentligt exempel på en enkel och värdig musikstil för ’evangelisk sång’, föredömlig för denna art av sånger”.²⁰

På SMF:s etikett Sirius utkom 1963 en inspelning av en *Evangelisationskantat* tonsatt av Ruppel. Den framförs av Abrahamsbergskyrkans kör under ledning av Erséus och med Bo Ohlgren (1933–2015) som försångare och recitator. Ohlgren var 1962–1998 anställd som sångare inom SMF. Enligt skivomslaget var Ruppels kantat en ny sorts väckelsemusik. Sångarbladets tidigare redaktör V. H. Sanner menade att det är

en mycket förnämlig skiva, som man med både gripenhet och tacksamhet lyssnar på. Om den kommer att fattas som ett verkligt alternativ till ”väckelsemusik” är väl något ovisst, men att den ger en upplevelse av lättillgänglig, vacker och i allra bästa mening evangelisk musik det kan jag gå i god för (6/63:14).

Kritiken gentemot musikföreningarna var ofta hård från konstens förespråkare. I *Kristet forum* (6/1960) kom kritiken – som ofta – från Davidson. Rubriken löd ”Musik på rätt sätt” och debatten fortsatte i följande nummer. Sångarbladet kommenterade – något uppgivet – diskussionen:

Ämnet kan vid detta laget närmast betecknas som överdiskuterat. [...] Den gamla klyftan mellan dessa bägge arbetande musikgrupper tycks vara svår att överbygga med sakliga argument. Taggar finns som bulnar och värker och ger upphov till misströstan och arrogans.

---

²⁰ S1/57:7. Sången ingick i notbilagan till G57. Hartmanns melodi var i sig ett konstnärligare alternativ till melodin av Henry S. Thompson, se *Psalmernas väg*, bd 1, nr 29.

Skribenten konstaterar att

Motsättningen ”enklare” resp. ”finare” musik är ju inte begränsad enbart till missionskretsar. Det finns redan i det allmänna musiklivet, där den oupphörligt underhålls och göds av en trägen arbetande musikindustri (1/61:3).

Motsättningarna var störst i församlingar med utbildade musiker, menade han. Han hoppades att ”all missionsmusik kunde samordnas under ett tak, det borde finnas en gemensam vilja att skapa bästa möjliga musik”. I en ledare i *Sångarbladet* 1964 (nr 1) framförde Erseus några nyårsönskningar. Den första var ”att musikdebatten inte skall tystna men att den skall bli sakligare och nå fram till praktiska lösningar och större samförstånd”.

En återkommande förhoppning var att motsättningen mellan kör och musikförening på sikt skulle kunna överbryggas.²¹ Det skulle ske dels genom *vad* man sjöng: man hoppades på en öppenhet inför nya sånger som var enkla men inte banala. Då han tillträdde som musikkonsulent i Svenska missionsförbundets sångarförbund önskade Gunnar Eriksson

att tonsättarna i takt med behovet av god musik lyckades skriva så tekniskt *enkel* musik att större flertalet av våra sånggrupper kunde låta den klinga i sina kyrkor. Att en vår tids ”andliga visa” växte fram som komplement till alla utmärkta motetter och hymner (5/60:7).

Men förhoppningarna var också knutna till *hur* man sjöng. Som komplement till körens tidigare allenarådande sång a cappella skrevs sättningar för unison eller tvåstämmig kör med instrument vilka kunde varieras efter tillgång. Dessa tankar samlades i begreppet ”Spela-Sjung” och togs tidigt upp av Wallin.²² Eriksson sammanfattade senare:

---

²¹ Se t.ex. S2/62.

²² Så G. Eriksson i M6/80:13.

Idén var alltså att ersätta sångstämmor med instrument men också att färga körsatsen med instrument. [...] Det var både en stilistisk och praktisk fråga. Men det var också ett försök att skapa en bro från musikföreningsstilen – att tillämpa den instrumentala frihet på bättre musik (M6/80:13).

Tankarna kom till uttryck i en ”idékurs” som FS höll i Huskvarna 1961. I kursen medverkade R. Svalfors (baptist) och G. Eriksson (SMF) samt som gitarrlärare Yngve Algotsson (pingstvän). Man ”resonerade om vad som är kör och musikförening. Eller varken det ena utan både och”. Referenten hoppades att kören och musikföreningen skulle finna en gemensam plattform för fortsatt arbete (3/61:12). I slutet av 1950-talet hade man utan framgång sökt bilda ett eget förbund för musikföreningarna.²³ Inom baptistsamfundet hade ett lokalt förbund bildats i Stockholm redan 1913.²⁴ Sångarbladet såg sig som ett organ för både kör och musikförening och notbilagorna innehöll sedan 1950-talet en särskild serie för musikföreningar.

1963 gav FS ut en studiehandledning för musikföreningar med titeln *Sång och samtal*. Den innehåller kommentarer och instuderingsförslag till åtta sånger samt ämnen för samtal. Författare är G. Strandsjö vars text getts en pedagogisk bearbetning av Erséus. I förordet (s. 5) konstateras att en sådan studieplan länge efterfrågats men att det funnits två svårigheter. Den första var repertoarfrågan: ”Det är relativt ont om musikaliskt och textligt acceptabla sånger i denna genre.” Den andra var behovet att finna en arbetsmetodik som gjorde ”sammankomsterna till något mer än övningstillfällen”.

I en recension såg Uno Mattson studieplanen som ett sätt att ”med gott samvete kunna inränga” musikföreningarna i ”den statsbidragsberättigade studieverksamheten”. Den ”variationsrika spelasjungpraxis” var enligt honom ”lösningen på ett flertal problem” (2/64:9). Studiecirkclar med musikföreningar redovisades under rub-

²³ S1/1958:10; S3/58:7.

²⁴ Baptisternas musikföreningsförbund, Stockholm; 1930 omorganiserat till Stockholms baptisters musikförbund. Se Fahlgren 2013, s. 48.

riken ”Sång och musik i grupp”. Inom FS fanns 1964/65 500 sådana cirklar; antalet körcirklar var 628.²⁵

Andlig visa

Kring 1966 kom önskemål om en bok för musikföreningar liknande *Evangelisk körmusik*. Erséus utsågs till redaktör tillsammans med Bror-Lennart Engström (1927–2009) som ”ett slags representant för musikföreningarna”. Engström var efter studier vid musikkonservatoriet i Malmö (1949–1952) verksam inom pingströrelsen, först i Filadelfiaförsamlingen i Jönköping (1953–1964) och därefter i Södermalms fria församling i Stockholm (1964–1970). Han var under några år musikkonsulent inom FS och därefter kommunal musikledare i Värnamo, Köping och Nynäshamn innan han 1979 tillträdde som kyrkomusiker i Sköns församling i Sundsvall.²⁶

Harry Lindström, litteraturvetare och lärare vid Teologiska seminariet, höll 1967 ett föredrag för arbetsgruppen. Han underströk att musikföreningssången var förkunnelse, men kravet på enkelhet och tydlighet inte detsamma som banalitet och ytlighet. På ett olyckligt sätt hade repertoaren bidragit till att konservera ”Kaanans tungomål”.

Vad man just nu skulle önska är en aktuell referens till moderns människors livsförhållanden, arbetsliv och samhällsbyggande. Detta är möjligt endast genom en radikal förnyelse av språkbruket i sångerna. [...] En verklig besinning inför innehållet borde leda både till en språklig och musikalisk reningsprocess, som befriade musikföreningssången från psykologiskt och religiöst förtyligande effekter (1/67:5).

---

²⁵ Svensson 1997, s. 74.

²⁶ *Sundsvalls Tidning* 22/5 2009.

För att nå detta beställdes under 1967 texter från flera författare. ”Samtidigt dyker Anders Frostenson upp och vill vara vän med alla som vill ge plats för honom att skriva, han inte bara vill utan gör också”, berättar Erséus.

På sitt förlag Moderna läsare kunde FS 1969 så ge ut *Andlig Visa*, även den en ”studiebok” med både kommentarer till de enskilda sångerna och längre instruktionsartiklar. ”Varför sjunger vi?” frågar Strandsjö i en kort inledande artikel. Sångpedagogen Ingegärd Tyrenius skriver om tonbildning, Engström själv om ”Att musicera tillsammans”. Tonsättaren Per Gunnar Alldahl, som Erséus hade tillfällig kontakt med i Uppsala, ger i ”Att höra vad man ser” ett perspektiv utifrån. Till skillnad mot övriga hade han inte frikyrklig bakgrund, det var ”progressivt att komma överens om en artikel”, säger Erséus.

I studieplanen från 1963 är en av sångerna som diskuteras ett arrangemang av G. Eriksson av ”Medan allting ler och blommar”:²⁷

Det är ingen tvekan om, att denna nya giv ger en mycket tuk-
tad och kultiverad musikköreningssång. Den är faktiskt också
ganska lik den form musikköreningssången hade på den tid
musiktidningen ”Harmoni” kom ut.

Erséus berättar att de i arbetet med *Andlig visa* tittade historiskt just på hur man sjöng i början av 1900-talet. Man sökte sig därmed förbi de decennier från 1900-talet vars ofta amerikanska sånger bildade stommen i många musikköreningars repertoar.

Men den musikaliska spännvidden är mycket stor. Samlingen är upplagd dels efter kyrkoårets stora högtider, dels efter teman. Det mest traditionella materialet finns – kanske inte oväntat – under rubrikerna ”överlåtelse” och ”evigheten”. Här finns sånger av Oscar Ahnfelt och Nils Frykman i nya arrangemang. Ur pingströrelsens miljö finns bidrag av Karl-Erik Svedlund (1906–1974), Lennart Jernestrand (1929–2007), Ruben Fridolfsson (1933–1997) och Lars-

---

²⁷ Westerbergs förlag, W22. Citat s. 40.

Erik Holgersson (född 1933). Bland övriga samtida svenska kompositörer finns Roland Forsberg och Curt Romberg. Boken innehåller även flera sånger från barocken, exempelvis av Dietrich Buxtehude.

Flera melodier kommer från England. I en artikel 1965 skriver Erséus att engelsk kyrkomusik under större delen av 1900-talet setts över axeln av svenska kyrkomusiker, men nu åter väckte intresse och efterfrågan. De nutida tonsättarna har

lämnat bakom sig alltför söta karamelltongångar och insmickrande harmonier. [...] Vi tror att kontakten med engelsk musik av idag och i förrgår ska ge värdefull förnyelse också åt vårt frikyrkliga musikliv.²⁸

Erséus fick 1966 möjlighet att göra en studieresa till England och förde med sig åtskilliga noter och hymnböcker. Engelsk musik presenterades även i *Sångarbladets* notbilagor. Samma år reste han till Tyskland och besökte Christlicher Sängerbund och Ruppel.

Om de 84 sångerna i *Andlig visa* visade stor stilistisk bredd fanns en sammanhållande tanke då det gällde satserna. De byggde vidare på ”Spela-Sjung-tankens” med instrumentala stämmor som skulle passa musikföreningarnas musiker.²⁹ *Andlig visa* blev spridd inte bara bland musikföreningar utan även bland körer. En andra upplaga utkom 1976.

Samlingen visar på Erséus förmåga som melodifinnare av melodier till en text eller som beställare av texter till en viss melodi. Som kommer att framgå senare kom flera av bokens sånger att bli psalmer. Men närmast något om hans verksamhet som redaktör för *Sångarbladet* och dess efterföljare *Mixturen*.

---

²⁸ 1/65:3; Erséus presenterar engelska samlingar av carols (3/65:10) och engelsk orgelmusik (1/66:22).

²⁹ Se även Strandsjö och Erséus 1966, s. 57.

Tidskrifterna

Sångarbladet

Sångarbladet var sedan 1928 organ för Svenska Missionsförbundets sångarförbund (SMS). Med tidningen följde notbilagor vilka blev en viktig del av körernas repertoar. Det nya manifesterades 1957 i en modern layout för tidskriften. Den förste redaktören Gunnar Petersén (1885–1936) ersattes redan 1929 av Bruno Nyström (1890–1949) varefter Viktor Hugo Sanner (1909–1989) tog vid. Han efterträddes 1963 av Erséus som 1965 även blev redaktör för notbilagorna efter Sigvard Larsson. Samtidigt avgick Aron Hallenberg efter 29 år som redaktionssekreterare (1/65:3).

Sångarbladet blev efterhand en alltmer ambitiös tidskrift med ett innehåll som vidgade de musikaliska referenserna hos både sångare och ledare. Där finns principiella artiklar om musikens roll och stil liksom musikhistoriska artiklar om olika epoker. En stor mängd recensioner av noter, böcker och skivor publiceras. Som organ för Svenska Missionsförbundets sångarförbund rapporteras från centrala sammankomster och från de olika distrikten. Kommentarer finns till notbilagans sånger. En av Erséus nyårsönskningar 1964 var ”att fler församlingar och körer skall stödja SMS och dess arbete genom att prenumerera på *Sångarbladet*”. En annan var ”att läsekretsen skall vidgas till att omfatta alla musikaliskt aktiva SMF-are”. I tidningen finns efterhand artiklar om orglar och orgelvård, notutgåvor för orgel och inspelningar.

28 år i Mixturen

Även baptisternas sångarförbund (SBS) hade en tidskrift: *Sången* (grundad 1921). 1968 hette redaktören Birger Olsson (1910–2006) som då väckte tanken på ett samarbete med *Sångarbladet*.³⁰ Förfrågan gällde först gemensam notutgivning – notbilagorna sågs som ett kostsamt dubbelarbete. Men utredningen vidgades till att gälla en

---

³⁰ Om Olsson, se *Psalmernas väg*, bd 3, nr 511.

gemensam frikyrklig musiktidskrift utgiven av FS, som ”utvecklats till ett alltmer omistligt serviceorgan för de kulturella aktiviteterna, inte minst de musikaliska” (6/68:3). Såväl SBS som SMS ställde sig bakom förslaget till vilket även Metodistkyrkans sångarförbund (MSF) anslöt sig. Däremot valde Svenska Missionsförbundets Musikkårer (SMM) att ställa sig utanför. ”Vi var öppna för samarbete med SMF:s blåsare”, säger Erséus, ”men dom tackade nej. Vi hade tydligt sagt att dom kunde få sidor i den tidning vi skulle utge tillsammans, dom kände att dom skulle komma på undantag.”

Den nya tidningen skulle heta *Spela–Sjung* men namnet blev inte godkänt av Justitiedepartementet: det fanns en organisation med namnet ”Spela och sjung” som sade sig vilja aktivera sin verksamhet. Titeln blev istället *Mixturen*, ett namn som 1968 använts för vad man kallade ”musikveckan annorlunda” för ungdomar dit alla var välkomna: ”pop-band, vissångare, jazzentusiaster, sångkvartetter, ungdomskörer, blåsargrupper” (1–2/68:13). Att det redan fanns *Mixturen: tidskrift för information m.m. för personal vid Falu lasarett, Högbo sjukhus och Svärdsjö sjukhem* (1966) tycks inte ha uppmärksamats – eller vållade i varje fall inte problem.

Det första numret av *Mixturen* utkom 1970. Erséus var vald till t.f. redaktör fram till 1/7 1970 men blev sedan ordinarie. Redaktionskommittén bestod av Roland Forsberg (SBS), Åke Persson (MSF), Bertil Wallin (SMS) och Herman Holmgren (FS). Starten blev inte oproblematisk. I andra numret ligger en bilaga med uppmaning till de tidigare prenumeranterna på *Sången* och *Sångarbladet* att nu prenumerera på *Mixturen*: ”Gör det nu. Snart är det för sent, definitivt för sent.” Tidningen skulle då läggas ned med ekonomiska förluster för förbunden som följd. Men den överlevde till 1998 och Erséus var redaktör under hela dess livstid, med undantag för en sjukdomsperiod hösten 1983 till våren 1985 då Leif Tullhage vikarierade.

Enligt programförklaringen skulle huvudämnet vara ”musiken i gudstjänst och församling” vilket tas upp ”i artiklar, reportage, intervjuer, praktiska tips, recensioner, avsnitt för andakt osv.”. Visst utrymme skulle lämnas för sångarförbundens interna information och för att bevaka det allmänna musiklivet (1/70–71:1). Tidningen

skulle vara lika angelägen för sångare och instrumentalister som för deras ledare. Erséus säger att han försökte göra en avvägning i innehåll och skribenter mellan de tre samfundet. Han räknar till ca 300 olika bidragsgivare genom åren, men säger att en del ändå kom att känna sig utanför. *Mixturen* fortsatte utgivningen av notbilagor och ville särskilt ta hänsyn till grupper med begränsade resurser. Vanligen fanns kommentarer till sångerna i tidningen, ibland även på själva notbladet. Ett exempel på den höga ambitionsnivån var att en EP-skiva per år i början medföljde tidningen.

1994 gick Erséus ner till halvtid på sin tjänst inom FS. Han erbjöds då på nytt en deltidstjänst i Lidingö missionsförsamling. Inom FS organisationen togs funktionen som musikkonsulent på riksplanet bort och Erséus ägnade sig huvudsakligen åt tidningen. I början av 1998, ett år före sin pension, aviserade han sin önskan att avgå som redaktör vid utgången av verksamhetsåret (1997/98). Vid ett sammanträde den 20/3 1998 beslutade då FS att tidningen skulle läggas ner efter verksamhetsårets slut. Det sista numret blev därför nummer 3/1998 – som samtidigt var nr 6 1997/98 enligt den något förvirrande dubbla numrering som följt tidningen sedan starten. FS rektor Arne Wilhede motiverade: ”Tidningen har inte burit sina kostnader. Tidpunkten för nedläggning vid redaktörens pensionering syns vara den rätta men är ingen enkel process.” Hur tomrummet efter såväl tidskrift som notbilagor skulle fyllas skulle utredas. Nedläggningen kan också ses som ett uttryck för den decentralisering av musiklivet som pågick där många av de centrala tjänsterna avskaffades. Synen på och villkoren för studieverksamhet var under förändring.

En återspeglning av musiklivet

Att läsa igenom den första hälften av *Mixturens* 28 årgångar är att – med medhörning – snabbspola sig fram genom musiklivet. I tidningen avspeglas inte bara musiken i frikyrkan – blåsmusiken då inledningsvis i mindre omfattning – utan även i samhället i stort. ”Det är inte säkert att jag visste detta från början”, säger Erséus om

det breddade innehållet. Här skall några huvudpunkter noteras som en skissartad historik över perioden fram till början av 1980-talet.

Tidningen ville både anknyta till studietarbetet och själv vara ett studiematerial. Syftet nås genom praktiska instruktionsartiklar i exempelvis tonbildning. Musiklyssnandet ansågs viktigt. Varje körövning borde avslutas ”med 6–7 minuters aktivt musiklyssnande”, menade Holmgren som rekommenderade R. Davidsons böcker (4/74:1). Davidson och J-L Höglund skrev flera artiklar om tonsättare och vägledning till aktiv lyssning på enskilda verk. Balansen mellan det praktiskt musikaliska och en kunskapsmässig förkovran var en ständig spänning i studietarbetet.³¹ Holmgren pläderade för ”det musikaliska samtalet”:

Alltså är det en fråga om hur det textligt-musikaliska landskapet ser ut, det landskap som kören, sånggruppen skall gestalta. Vad finns att upptäcka och uppleva i detta landskap – för den som är hemvan där och för den som möter det för första gången.³²

Tidningens omfattande avdelning med skivrecensioner gav underlag för lyssnande och förkovran. Den stilistiska spännvidden är stor: i en spalt kan en skiva med orgelmusik utförd på små tyska portativ recenserars, i spalten bredvid en skiva med sångaren Pelle Karlsson. Spännvidden gällde även noter – allt mellan Bärenreiter och Förlaget Filadelfia. Åtskilliga böcker med skiftande inriktningar recenserades.

De klassiska musikföreningarna med sin traditionella repertoar minskade under 1970- och 80-talen i betydelse. Deras sånger från 1930- och 40-talen hade en närhet till den tidens populärmusik. Men populärmusiken förändrades efterhand och repertoaren miste till del sin aktualitet. Även väckelsemötet, till vilket musikföreningens sång ofta var knuten, var en mötesform som började omprövas. En

---

³¹ Se Svensson 1997, s 69.

³² 4/74:1. Holmgren gav 1977 ut *Musik att tycka om* för lyssnarcirklar riktade till ungdom.

berättelse från Karlskrona 1971 visar hur de gamla förhoppningarna om rivna gränser mellan grupperna ibland hade infriats:

Vi har inte en grupp som kallar sig strängmusiken och en annan grupp som kallas kören. Alla sjunger allt tillsammans och det känns väldigt riktigt. [...] Ibland det ena, ibland det andra och ibland båda delarna på en gång. Det går inte att skilja på det längre (2/71:4).

Om konflikten kör-musikförening minskade i betydelse tillkom istället en ny spänning: mellan kören och ungdomskören. Som tidigare nämnts var de första ungdomskörerna en del av de nya konstnärliga strävandena. Ungdomskören som kammarkör levde vidare även under 1960-talet, men vanligare var att den ömsade skinn. Nya körer startades influerade av tidens afroamerikanska musik. Många tog upp negro spirituals och fortsatte med gospelinfluerad musik. Choralerna med Lars Brandström kom att bli en inspiration. Andra närmade sig visan och jazzmusiken. En förebild här blev Leif Strands kammarkör som med Radiojazzgruppen åkte på turné i FS regi 1969/70. Strand ville ge jazzen en plats i gudstjänsten, men i väntan på det ”har tyvärr många bra jazzmusiker försvunnit från sin hemförsamlingar via kyrkans bottenvåning, där man möjligen tilläts spela ibland” (1/70-71:7).

1972 noterade Lars Aglert i en redaktionell ledare, skriven på uppdrag av SBS, hur grupper av musicerande ungdomar ”liksom svampar ur jorden växer upp i våra kyrkor”. Han undrar

finns här en generationsmotsättning och, om så är fallet, kan något göras för att förbättra förhållandet? [...] Måste vi inte äntligen acceptera det riktiga i att ungdomar gestaltar sina andliga erfarenheter och sitt kristna budskap på sitt eget sätt, det sätt nämligen som ger dem möjligheter att kommunicera med sina jämnåriga och därför vara ett effektivt evangeliskt redskap? [...] jag är helt övertygad om, att det är de äldres uppgift att inleda genombrytandet av de vattentäta skotten” (1/72:1).

I en ledare i nr 5 1972 undrar Erséus om kören är en sluten grupp som det är svårt att komma in i.

Sjunger kör och ungdomskör tillsammans någon gång? För-
söker förstå varandra problem, välsignar varandras insatser?
[...] Utan kontakt – risk för osäkerhet, kanske t.o.m. misstro.

I ett temanummer om ungdomskörer (nr 3 1973) intervjuas Lars Brandström och Gunno Palmquist, bland annat ledare för Göteborgs ungdomskör, om hur de ser på de olika stilar de representerar. Då ett nytt temanummer utkom 1980 (nr 6) hade det länge funnits en förhoppning att ungdomarna med åldern skulle övergå till vuxenkören. Men det stod allt mer klart att man inte övergav sin musik för att man blev äldre. Det var inte enbart en fråga om musikstil utan om identitet. En enkät utförd av Margareta Petterson bland ungdomskörer i 16 baptistförsamlingar visade hur medlemmarnas ålder varierade mellan 13 och 40 år (6/80:24).

Under några år gav *Mixturen* ut en särskilt notbilaga för ungdomskörer. Kurser hölls för att utbilda både ledare och sångare. En ungdomskörstämma i Göteborg 1981 samlade 125 deltagare under åtta dagar. De framförde en musikal – en typ av repertoar som blev allt viktigare. Då *Mixturen* bytte layout 1982 infördes en specialsida i tidningen, ”en plats för ungdomskörer och annat ungt musicerande” (4/82:3).

1970-talet var de stora kulturutredningarnas tid. Det är nu påtagligt att tidskriften även har FS som huvudman, med dess idérike och driftige rektor Herman Holmgren i redaktionskommittén. 1972 (nr 6) redogör han för förslaget *Ny kulturpolitik* (SOU 1972:66–67). FS självt fastställde 1976 ett kulturprogram med titeln ”Tältmakarsyn på kulturen”. Det hade utarbetats av en kommitté med Sigfrid Deminger som ordförande.³³

Två drag i kulturdebatten är viktiga i detta sammanhang. Det

---

³³ Sammanfattas i 6/75, s. 11f., 1/76, s. 6f. och 2/76, s. 8). Se även Svensson 1997, s. 90ff..

första är strävan att vidga kulturbegreppet och kulturstödet till att omfatta inte bara ”finkultur” utan, som Holmgren sammanfattar det statliga kulturbetänkandets syn:

också andra, estetiska aktiviteter, på skilda kvalitetsnivåer, spridda över landet, förankrade i vår vardagsmiljö, utövade av professionella och av amatörer. I detta sammanhang trycker utredningen inte minst på folkrörelserna och folkbildningens möjligheter och betydelse [...] (6/72).

För den högre musikutbildningen innebar detta en genremässig utvidgning, realiserad på några orter som SÄMUS (Särskild ämnesutbildning i musik). Bakgrunden var det betänkande som lagts fram av Organisationskommittén för högre utbildning, populärt kallad OMUS (SOU 1976:33). Också dess innehåll och betydelse för frikyrkan diskuteras i *Mixturen*.³⁴ För studieverksamhetens del infördes under slutet av 1970-talet möjlighet till cirklar i ”improvisatorisk musik”.³⁵ I några nummer diskuteras anställningar av musiker i församlingarna och FS möjligheter att kanalisera bidrag till detta (5/79).

Det andra draget sammanfattas i kulturutredningens närmast bevingade uttryck: kulturen skulle ”motverka kommersialismens negativa verkningar”. Kritiken mot kommersialism vävdades i den frikyrkliga musikdebatten ofta samman med en kritik mot influenser från vad man (utan större stilistisk differentiering) kallade ”svensk-toppslåtar”, pop- och rockmusik. I en ledare i ett temanummer om folkmusik skriver Holmgren:

I konsumtionssamhället dominerar köpemusiken. Folkmusikens originalitet och äkthet ersätts av industrimusikens popularitet och banalitet. [...] Även den religiösa funktionsmusiken står under inflytande av dessa förbrukarmakter. Den

---

³⁴ Gunnel Fagius 1/76; Bertil Düring 1/77, s. 4.

³⁵ Svensson 1997, s. 68.

musikens förbannelse är att det går att tjäna en krona på den, privat eller organisationsmässigt (3/76:1).

FS sökte genom konsertarrangemang både sprida kulturen i landet och att vidga den musikaliska horisonten. Även här spelade Holmgren en viktig roll för att, med Erséus ord

sprida också den kultur som inte var den ”snälla” utan kunde vara skarp. Det var nog bra för honom, men på en del håll där man inte väntade sig det, var det antagligen ett problem. Jag skämdes aldrig för ”släktskapet”, hade aldrig något problem med det.

Under titeln ”det låter som musik” turnerade grupper av olika karaktär. Ulrik Neuman skrev musik till Höga visan. *Ave krax – ave crux* (1967) framfördes som ett samarbete mellan lokala körer och turnerande solister, med Bo Johansson som dirigent och verkets tonsättare Sven-Eric Johanson som organist. Verket, med text av Georg Andersson, hade uruppförts vid SMS musikfest i Jönköping 1967.³⁶ Flera turnéer dokumenterades på skiva med Erséus som producent.

Just skivbolagen hamnade annars i fokus för kritiken.³⁷ Inte bara repertoaren utan även arrangemangen kritiserades. Så skrev Erséus i sin ledare 1973:

Hur ofta får vi inte höra inspelningar av andliga sånger med överarrangerad musik! Lyssnare får svårt att koncentrera sina tankar på textinnehållet. Steget till underhållningsmusik är ytterst kort (2/73:3).

---

³⁶ S4-5/1967; M1/72, s. 6.

³⁷ Se t.ex. 2/71; 5/1971, s 6f.

1984 var problematiken föremål för ett stort temanummer (nr 1) där företrädare för de olika skivbolagen utförligt får komma till tals.³⁸

En kritik mot skivutgivningen gällde att musiken var alltför utslätad, vänligt strykande medhårs. 1960- och 70-talen var ju även visans och protestsångens tid. 1968 kritiserade Bernt Jonsson en skiva för att dess alltför ”söta och pryda [...]” texter, som är garanterat oförargliga för alla som ostörda av världens nöd pysslar med själens ljuva möte i skyn”. Temat återkom 1982 i G. Palmquists kritik mot Signatur där han citerar Lars-Åke Lundberg: den andliga musiken skall vara ”hoppets sång i vargtimmen”.³⁹ Flera artiklar av Lundberg behandlar sångens funktion.

I ett temanummer om lovsång 1982 (nr 2) hoppas Erséus att man vid ett senare tillfälle skall kunna återkomma till frågan om vad lovsång betyder i förtryckets länder. Numret innehåller även en artikel om lovsång med afrikanska förtecken. Den utomeuropeiska musiken får långsamt ett något större genomslag i tidningen. Ett temanummer 1974 (nr 5) har den för tiden karakteristiska titeln ”Musik i u-länder”. Under de kommande åren ökade intresset för musik från såväl Afrika som Latinamerika samtidigt som ny repertoar blev tillgänglig.

Temanumret kring lovsång är uttryck för en annan spänning i tiden. Det kom till efter diskussion i redaktionsgruppen, ”där vi känt en viss oro över vad vi upplevt som en tendens – risken att lovsång för somliga människor i vår tid mer blivit en fråga om stil än innehåll”. Bakgrunden är den lovsångsmusik som växte fram i början av 1970-talet under inflytande av den karismatiska rörelsen i USA, i Sverige personifierad av ”Jesusfolket”. En av tidningens lätt satiriska teckningar har texten ”Jag brukar ofta blunda, när vi sjunger ’Giv mej o Herre öppnade ögon...’”. Även här var det en fråga inte bara om förståelse och tolerans utan om delaktighet eller främlingskap.

Frågor kring text och musik och kring församlingssång var viktiga men kommer att beröras senare. Denna genomgång har visat den

---

³⁸ Svante Widén ger ett skivbolagens perspektiv i 2/78:11.

³⁹ 2/82, s. 23; Lundbergs citat i 5/81.

stora spännvidden i *Mixturens* innehåll. Tidskriften uppmärksammades även utanför frikyrkans musikliv och fick status som kultur-tidskrift. En liknande genomgång av senare årgångar skulle spränga ramen för denna artikel. Erséus skrev själv under 1990-talet flera längre artiklar efter att tidigare främst skrivit recensioner.

Psalmarbete och samarbete

1969 års psalmskommitté

Under 35 år var Torgny Erséus verksam i psalmskommittéer inom både Svenska kyrkan och frikyrkan. I detta avsnitt ligger fokus på Erséus olika roller. 1969 var han en av de tre första musikexperter som knöts till den då ny tillsatta psalmskommittén. De andra var Henrik Jansson (1916–2000), domkyrkoorganist i Göteborg, och Torsten Sörenson (1906–1992), tonsättare och kyrkomusiker. Experternas uppgift var att finna och bedöma melodiförslag. De var en arbetande grupp, men saknade rösträtt i huvudkommittén.

Erséus hade under 1960-talet följt aktiviteter inom Hymnologiska institutet, grundat 1960 av Harald Göransson och Anders Frostenson som ett centrum för förnyelsen av kyrkosången. Erséus berättar:

Man prövade saker som man skulle se om det gick att använda. För mig var det en plats för upptäckter, räknade inte med att jag själv hade något att komma med. Man kunde stötta och gilla. Men sen så lärde jag mig.

Senare (1973) bildades en arbetsgrupp ”Den andliga visans vänner” inom institutet, med Erséus som en av medlemmarna.⁴⁰

Enligt Erséus var det Frostenson som föreslog att han skulle väljas in i psalmskommittén. De båda hade samarbetat dels i *Andlig visa*, dels med Frostensons samling *Medmänniska* (1970). Kanske höjde några på ögonbrynen över invalet – han var ju inte medlem i

---

⁴⁰ Dillmar 2015, s. 162.

Svenska kyrkan. Men man ”litade på Frostensons omdöme att jag dög” och ”Harald var ganska trygg i att jag inte hade något inflytande över beslut”, säger Erséus.⁴¹ ”FS hade förtroende att släppa in mig i andra sammanhang”, fortsätter han. Han fick göra mycket av det senare psalmboksarbetet inom tjänsten. Samtidigt måste det finnas utrymme för att kunna ta på sig uppgifter när de kom och sa att ”vi har ingen annan som gör det”. Det gjorde att arbetsbördan ofta var alltför stor.

Kyrkomötet 1975 gick bitvis hårt åt förslaget till *Psalmer och Visor* (SOU 1975:4). Många sånger rensades bort och andra togs hastigt in som resultat av motioner och yttranden. Bland dessa fanns frikyrkliga sånger som ”Saliga visshet” och ”O store Gud”. I en kommentar skriver Erséus att psalmkommittén under sitt långa arbete valt ut vissa frikyrkliga sånger efter kontakt med en rad frikyrkopastorer, varför

valet av dessa två [sånger] är något förbryllande. Hade utskottet kontaktat frikyrkosamfunden hade man säkert fått andra förslag. Det finns mer ”centrala” sånger (M5/75:1).

Efter ofta motvilligt gjorda förändringar utkom *Psalmer och visor* 1976. Kommitténs arbete fortsatte med inriktning dels på en revision av äldre psalmtexter, dels ytterligare ett tillägg med nyskrivna psalmer.

Mot en ekumenisk psalmbok

I FS remissvar på psalmkommitténs betänkande, underskrivet den 15/5 1975 av Jan-Erik Wickström och Herman Holmgren, uttalar man ”den förhoppningen att detta förslag ska vara ett steg i riktning mot en gemensam allkristen församlingssångbok i vårt land” (5/75:7). Arbetet kom att generera två ekumeniska processer: den ena mellan frikyrkosamfunden och Svenska kyrkan, den andra mellan frikyrkosamfunden själva. Torgny Erséus var del i båda dessa.

Inom ramen för de överläggningar om samarbete som pågick

---

⁴¹ Som framgår senare var förhållandet dock inte fritt från konflikter.

mellan Svenska kyrkan och SMF diskuterades redan 1971 en gemensam psalmbok.⁴² Som resultat av ett samtal mellan ärkebiskop Olof Sundby och SMF:s missionsföreståndare Gösta Hedberg 1975 kring möjligheterna för en bredare ekumenisk sångbok inbjöds till en konferens i Sigtuna den 23–25 mars 1976. 40 representanter från olika samfund diskuterade två möjligheter: en mindre kompletterande sångbok för skolor och ekumeniska möten eller en gemensam sångbok som ersättning för de nuvarande. Erséus skrev:

Klokt nog fattades inga förhastade beslut. Klimatet för en manifestation av detta slag har visserligen aldrig varit bättre, men frågorna är många och vi behöver i lugn och ro samtala om dem, bla. i egna samfundet (2/76:1).

Tanken på en gemensam sångbok för frikyrkosamfunden hade väckts redan 1934. Längst kom diskussionerna 1942–43, men ingen enighet nåddes. Vid frikyrkomötet 1939 hade hymnologen Oscar Lövgren pekat på problemen: En gemensam sångbok var visserligen synnerligen önskvärd, men de läromässiga skillnaderna var för stora och materialet för omfattande. Till detta kom de många textvarianter som fanns av en och samma sång.⁴³ Samma uppfattning hade Lövgren när nu frågan åter aktualiserades.⁴⁴

Hur såg man nu på dessa problem? En arbetsgrupp fick i uppdrag att undersöka vad som var gemensamt och vad de olika samfunden själva ansåg vara omistligt. En ny konferens hölls i Sigtuna den 24–26 nov 1976. En av kvällarna presenterade varje samfund det typiska för sin tradition. Efter att ha sjungit 50 psalmer var många ”förbluffade över hur litet som var idémässigt (teologiskt) särpräglat i detta samfundstypiska särmaterial. Traditionen i gudstjänstutformning och religiöst språkbruk var mer bestämmande för särprägel”.⁴⁵

---

42 Se Dillmar 2015, s. 289–290.

43 Bernskiöld 1986, s. 155ff; SOU 1985:17 (vol. 2), s. 97.

44 Brev till Lars Lindberg 24/5 1976, i Oscar Lövgrens hymnologiska arkiv (Riksarkivet, Marieberg).

45 Börje Hammarroth S6/76:2f..

I en annan session fick deltagarna med hjälp av en mentometer snabbt ta ställning till nya sånger ur alltifrån *Psalmer och Visor 76* till *Halleluja 2*. Mentometern – ett slags dåtida ”gilla-knapp” – var annars förknippad med radions i många ögon förhatliga topplistor. Trots en varierad sammansättning av deltagare rådde stor samstämmighet vad gällde 90 procent av sångerna. Det nyskrivna materialet tycktes inte vålla problem.

Skillnader i uttryckssätt och stilnivåer vad gällde både text och musik var ett större problem. Sånger från väckelserörelserna hade fått ett visst utrymme i psalmboken 1937, men deras s.k. ”sångmelodier” hade i koralboken 1939 ofta ersatts av nya, mer koralartade melodier.⁴⁶ Frikyrklig församlingssång var inte heller en stilistisk enhet och det fanns spänningar även inom de enskilda samfundet. Men 1960- och 70-talens ”psalmexplosion” hade gett nya förutsättningar, skrev Erséus i en ledare 1981:

I den sångförnyelse som vi upplevt de senaste decennierna kan vi knappast både ta vara på det nya och levande bevara all den väckelsesångskatt som vi har. Vi har nu ett lagom stort tidsperspektiv för att kunna göra en utvärdering av den skatten och därur lyfta fram det viktigaste. [...] Det kan vara barmhärtigt att låta sånger få försvinna, om de inte längre fungerar andligt. Tacka Gud för vad sångerna gett, och lämna dem (M1/81).

Psalmkommitténs ordförande Ulf Björkman insåg att många skulle uppleva det som ett ”helgerån att stryka sådana sånger – även det som sågs som ett i praktiken dött material”. Förutsättningarna för att lyckas med en gemensam sångbok var därför ”att man på ömse håll verkligen tränger in i sin egen sångtradition så att man klart vet vad som är levande sång idag” (4/77:5). Just uttrycket ”levande sång” återkommer ofta.

Teologiska frågor och stilfrågor var två utmaningar, materialets

---

⁴⁶ Se t.ex. *Psalternas väg*, bd 2, nr 230.

omfattning en tredje. Det saknades en överblick över vad som var gemensamt och vad som var särmaterial. På initiativ av Björkman anlätades litteraturvetaren Inger Selander, som i sin forskning var tidigt ute med att använda datorn som hjälpmedel. 3105 sånger i 14 av samfundens sångböcker indexerades och med stordatorernas hjälp kunde listor genereras utifrån olika aspekter. Några publicerade hon i sitt *Index över den kristna församlingssången i Sverige* (1979), andra användes som internt arbetsmaterial.

Selanders arbete fick avgörande betydelse inte bara för arbetets strukturering utan för att lösa en problematik som Lövgren funnit oöverstiglig: hon hade i sitt index sammanfört de många textvarianterna. En sång kunde så bearbetas och harmonieras av ”en speciell grupp med känsla för psalmdiktningens sköna hantverk”.⁴⁷ Psalmskommittén accepterade oftast Sampsalms bearbetningar av frikyrkliga sånger medan Sampsalm i sin tur accepterade kommitténs revisioner av psalmer ur 1937 års psalmbok.

Selanders listor bildade även underlag för en undersökning av samfundens uppfattning av sina psalmer utförd av religionssociologen pater William Kenney. Sånger ur nio sångböcker från frikyrkan bedömdes och graderades av grupper inom respektive samfund. Av en preliminär redovisning vid konferensen i november 1976 framgick att värderingarna var likartade. Mellan 3 och 25% av det totala antalet sånger ansågs angelägna av endast ett samfund. 132 sånger sågs som angelägna av fler än sex av de nio samfundens representanter (6/76:2).

Sampsalm

I Sigtuna kunde den 19–20 april 1978 fler resultat av Selanders undersökning presenteras. Då utgångsläget tycktes gott konstituerades Sampsalm i maj 1978 för att arbeta vidare med frågan. 1980 hade 15 kyrkor och samfund anslutit sig vilka utsåg var sin representant och

---

47 Catharina Broomé i 1/81:15. Vem som gjorde vad är inte alltid dokumenterat. Erséus säger att han ligger bakom den textbearbetning av *Hela vägen går han med mig* som omnämns av Inger Selander i *Psalmernas väg*, bd. 2, nr 252.

även sina egna kommittéer. Ordförande var Ulf Björkman, sekreterare missionsskreteraren i SMF Lars Lindberg. Erséus anställdes den 1/10 1978 som utredningssekreterare och var tillsammans med Selander och Kenney knuten till Sampsalms som expert. Genom tillmötesgående från FS kunde Erséus ägna 80 procent av sin arbetstid åt psalmarbetet, senare bekostat genom medel från utbildningsdepartementet (M2/80). Björkman och Erséus bildade en brygga till psalmkommittén i vilken Björkman kvarstod som ledamot i sedan han 1980 ersatts som ordförande av Olle Nivenius. Erséus meddelade psalmkommittén att han hade som avsikt att delta även i vissa av kommitténs ordinarie möten, vilket accepterades trots skarpa protester från Göransson.⁴⁸ Erséus ställning som icke-medlem av Svenska kyrkan i kombination med rollen som representant för vad som uppfattades som frikyrklig musikstil kunde vålla problem.

Catharina Broomé beskrev 1981 arbetsprocessen och därmed även Erséus roll: Utgångspunkten är församlingarnas val. Den anställda utredaren gör upp listor på grundval av den stora undersökning som gjordes i församlingarna 1977. Dessa sänds till en referensgrupp i varje samfund som diskuterar psalm för psalm. Man ser till att ingen viktig sång glöms bort och gör sina värderingar. Dessa ställs samman och tas upp vid de gemensamma sammankomsterna (1/81:15f). Den 8/10 1982 tillsattes en samrådsgrupp mellan psalmkommittén och Sampsalms vilket påskyndade arbetet. Erséus utsågs till sekreterare tillsammans med psalmkommitténs Anna-Brita Bodén (5/82:24).

Medan den del Sampsalms arbete som rör relationen med Svenska kyrkan är relativt väl dokumenterad skulle den process som pågick inom de enskilda samfunden kräva en särskild studie.⁴⁹ Hur gick man tillväga i de olika samfunden? Vilken var synen på den egna traditionen och dess plats i nuet? Hur resonerade man då det gällde texter och melodier? Skilde sig uppfattningarna och svårigheterna inom och mellan olika samfund?

---

48 Konflikten beskrivs av Dillmar 2015 s. 292–294. Se även s. 434 om en konrovers mellan de båda i korallbokskommittén 1986.

49 Förutom Dillmars här citerade arbete, se artikeln av Per Olof Nisser i denna volym, och där angivna källor.

Herren lever

Samtidigt med de första diskussionerna kring en gemensam psalmbok visade *Herren lever* (1978) att ett ekumeniskt samarbete var möjligt. Sångboken utarbetades av representanter för Metodistkyrkan, Svenska Baptistsamfundet, SMF och Örebromissionen med Lars Lindberg som ordförande. Erséus var ledamot och även medlem i SMF:s egen psalmmkommitté som arbetade 1976–1987.

Sångboken var ett komplement till de befintliga sångböckerna och fångade upp den nyskrivna repertoaren – sånger som många upplevde vara aktuella och fräscha. ”Herren lever har betytt väldigt mycket och det fanns en stor risk att man bara sjöng ur den”, säger Erséus. Ibland höjdes röster om att den trängde ut de gamla sångerna.⁵⁰ Sångboken visade hur den nyskrivna repertoaren redan från början var ekumenisk till sin karaktär.

Diskussioner kring två sånger speglar en vilja i tiden att vidga psalmbegreppet. Gösta Hedberg var en av dem som pläderade för att ”Änglamark” av Evert Taube skulle finnas med i sångboken, vilket till slut inte kom att ske. Som en parentes kan nämnas att Frostenson i *Dagens Nyheter* redan 1963 tyckt att man kunde be Taube skriva psalmer. DN kontaktade då Taube som trodde att han nog redan ”har saker som kan duga i en psalmbok” – han behärskar ju ”naturpoesi”. Han var positivt inställd till ett uppdrag att skriva ”psalmodisk sång”:

All psalmodisk musik måste ligga mycket nära till för en människa som, trots alla vedermödor, har behållit en positiv inställning till tillvaron. En sådan person (lika med jag själv) har en medfödd känsla av fromhet. En sådan finns nog hos de flesta människor som ett underlag i deras liv och verksamhet. Tror åtminstone jag, sa Evert.⁵¹

---

⁵⁰ S. Hagerfors i M6/83 s. 12.

⁵¹ Dagens Nyheter 21/5 1963, s. 25

En sång som däremot kom med, trots mångas missnöje, var Wolf Biermanns ”Nej, låt dig ej förhårdna” i översättning av Per Olof Enquist.

I en presentation av sångboken understryker Erséus att den innehåller många körsatser och därför är en viktig resurs också för körer (3/78:3). FS gav 1978 ut två studieböcker kring sångboken. Lars Arvidson står som redaktör för *Sjung in de nya sångerna* där Erséus svarar för kommentarer till de enskilda sångerna och citaten kommer från textförfattarna själva. Lars Lindberg skrev boken *Vad säger sången*.

En gemensam del

De ekumeniska diskussionerna landade i modellen med en ”baspsalmbok” kompletterad med samfundens egna tillägg. Man tänkte sig mellan 300 och 500 nummer i den gemensamma delen. Sampsalms första förslag innehöll 156 sånger ur den frikyrkliga traditionen (SOU1981:52). Till detta kom psalmkommitténs eget material. *Sampsalms förslag till en gemensam baspsalmbok. Läge 1982-03-17*, som utkom till kyrkomötet, innehöll 487 nummer. ”I kommitténs arbete fanns det i början inga gränser för antalet sånger”, berättar Erséus. ”Men då man var uppe i 470 blev det en diskussion med Svenska kyrkan som menade att det är för många.” Han berättar om ett sammanträde i Lund där några teologer och kyrkomusiker deltog.⁵² Det var

ett öppet och hjärtligt samtal [...] man frågade sig: vad gör vi med den sången? Ut. Med den sången? In. Min roll var att observera, jag kunde ge argument.

Lägesrapport. Ekumenisk psalmboksdelen, mars 1984 var bantad till 315 nummer. Erséus skrev:

---

⁵² Det är något oklart om beskrivningen avser sammanträdena med den referensgrupp som tillsattes våren 1981 (se Dillmar 2015, s. 297–298) eller ett senare möte 1984 (se s. 350).

Reaktionerna inom Svenska kyrkan visade att man inte var beredd att ta med det antal ”frikyrkosånger” som marsförslaget innehöll. Sampsalm gjorde då själv nerskärningar och accepterade några kompletteringar och strykningar enligt önskan från psalmkommittén (5/84:7).

Sampsalms arbete byggde på en utvärdering där tre församlingar/kåror i varje samfund valts ut för att ge synpunkter (4/82:13).

Då Erséus idag funderar över hur många sånger en sångbok måste innehålla för att täcka kyrkoåret och övriga ämnen, säger han:

En liten församling behöver inte mer än 150 nummer, en större församling åtminstone 300 eller 350, då har man täckt allt. Har man nu nästan 900 så har man ett överskott, man kommer aldrig att kunna sjunga alla. [...] Jag tror inte att man måste sjunga alla.

Psalmer och sånger

Sedan modellen med en gemensam del lagts fast beslutade den 8/5 1984 ledarna för nio samfund att försöka göra en gemensam tilläggsdel. Frikyrkliga psalmkommittén bildades och Sveriges Frikyrkoråd fick det organisatoriska ansvaret. Erséus var ordförande, sekreterare var Sten-Sture Zettergren (1928–2015), pastor och musikkonsulent inom SMF. Varje samfund utsåg var sin ledamot och sina egna sångbokskommittéer. Två arbetsgrupper bildades: en musikgrupp (ordförande: Erséus) och en gudstjänstgrupp (ordförande: Lars Lindberg).

I arbetet kunde man bygga på de utvärderingar av de egna sångböckerna som gjorts i arbetet med Sampsalm. Men Erséus beskrev senare processen som svårare än arbetet med den gemensamma del 1.⁵³ De deltagande samfunden förde med sig sångtraditioner som delvis var särpräglade. Erséus skrev 1987:

---

53 Dillmar 2015, s. 411.

Vi möter för oss nya uttryckssätt men också ”nygamla” tonfall, i sånger som man tidigare kanske lämnat bakom sig och nu uppfattar som ”ute”. Sånger som för andra är levande och viktiga, för känslan och som bärare av ett budskap. En ny sångbok ska ha ett för sin tid aktuellt innehåll. Men traditioner kan inte och får inte överges hur som helst, och vi ser inte och tycker inte lika. [...] De som först måste bli klarsynta är vi själva (2/87:3).

Genom att ca 70 sånger kvoterades ut mellan samfunden gavs de ”möjlighet att införa sånger som i t.ex. ämne och stil ansetts viktiga men inte röstats in av kommittén” (förordet). Ett första förslag presenterades i december 1985, ett slutgiltigt efter remissbehandling i december 1986. Då *Psalmer och sånger* utkom hösten 1987 betecknas det i förordet som en historisk ekumenisk händelse, minst lika stor som den gemensamma första delen.

Med Erséus som ordförande arbetade Frikyrkliga psalmkommittén vidare för att samla upp nyskrivet material. Ett tillägg till *Psalmer och sånger* utkom 2003, utarbetat av en kommitté med Erséus som ordförande och Leif Tullhage som sekreterare. Målet hade varit att få fram ca 100 nya sånger, samt en del gamla som bland andra Svenska Alliansmissionen ville ha med.⁵⁴

Kompositör och melodifinnare

Melodifinnaren

Erséus arbete som utgivare och i psalmkommittéer var i hög grad praktiskt: det gällde att finna och gjuta samman texter och melodier. Hans uppmaning till sånggrupper 1973 kan ses som ett slags program:

---

⁵⁴ Mail till författaren från Leif Tullhage 2020-02-08.

Kan vi inte själva skriva texter, kan vi ändå leta och välja. Söka ord med tyngd i, vilket inte är detsamma som tröghet och ålderdomligt språk, och musik som är mer än toner – musik kan ju också tala. Ta vara på sånger med dramatisk nerv. Fråga er vad ni vill med er sång. Och gör rent hus med det intetsägande” (6/73:3).

Ett samlande av och letande i sångböcker har ständigt sysselsatt Erséus. Denna vetgirighet var tydlig redan under gymnasieåren. Han läste i tablåerna vad som skulle spelas i Sverige Radio och beställde via stadsbiblioteket hem noter från Musikaliska akademiens bibliotek. Torgny Erséus ligger i det fördolda bakom sammanställningen av text och melodi i några av de allra mest sjungna psalmerna.

Evangelisk körmusik är en tidig svensk källa för ett par psalmmelodier. En är Johann Walters melodi komponerad till ”Vom himmel hoch” som i samlingen har texten ”Jerusalem häv upp din röst”; i *71 psalmer och visor* (1971) och i psalmboken 1986 används den till ”Som skimret över hav och sky” (178). En annan är Ralph Vaughan Williams melodi till ”För alla helgon” (1986:171). Melodin av Johann Steuerlein till ”All världen nu sig gläder” (37) användes senare till Tore Littmarcks ”Var glad för Kristus lever” (PoS 521).

I arbetet med *Andlig visa* (AV) sändes som nämnts förfrågningar om texter ut till flera författare. Ett femtontal av dessa originalbidrag fann vägen till senare psalmböcker med sina melodierna ur AV. I psalmboken 1986: ”Halleluja, sjung om Jesus” (15), ”Kristus kommer, Davids son” (111), ”När världens Frälsare jag ser” (145), ”I tro under himmelens skyar” (229) och ”Gud för dig är allting klart” (217). Följande melodier introducerades i AV men till annan text: ”O giv mig tusen tungors ljud” (1986:44, AV: ”Vem bygger havets vida rund”), ”Låt oss glada och i tron” (31a, ”Tacken Herren, ty han är”) och ”Världen som nu föds på nytt” (517, ”Blomstra som en rosengård”, en översättning av originaltexten till Hartmanns melodi). Melodin till ”Tack gode Gud för allt som finns” (1986:23) publicerades tidigast i *Sångarbladet* 1967 med texten ”Allt Herre lyder dina bud” (senare i *Herren lever* och *Psalmer och sånger*).

I *Psalmer och sånger* (PoS) och tidigare ”Herren lever” finns följande sånger ur AV: ”Så vid som havets vida famn” (PoS 612), ”För den skönhet jorden bär” (328), ”Vem visar väg genom växlingens värld” (392), ”Det folk som vandrar i mörker” (489), ”Stå upp, befriade folk” (407). I AV finns även Sven-Eric Johansons melodi till Frostensons ”Som grekerna bad”, senare omarbetad till *Vi ville dig se* (1986:600). Johansons melodi ingår i *71 visor och koraler* (1971) och var i PoV76 och Herren lever alternativ till Lars-Åke Lundbergs.

Historien bakom ”Halleluja, sjung om Jesus” börjar med att den flitige radiolyssnaren Erséus hörde en sändning på mellanvåg från katedralen i York. Där sjöngs så många verser av hymnen att han kunde teckna ner melodin. Vilken text som sjöngs är oklart, men i engelska hymnböcker hittade han senare ”Alleluia, sing to Jesus”. Texten sändes till Frostenson vars översättning togs in i *Andlig visa*. Harmoniseringen är av Ralph Vaughan Williams; diskant och instrumentalstämmor av Gunno Södersten. När sången var aktuell för psalmboken ville Frostenson ändra i sin text, berättar Erséus, men psalmen var då så insjungen att kommittén inte gick med på detta.

Då det gäller ”Gud för dig är allting klart” sände Erséus sången med sin melodi till Elis Malmeström som sa att han inte ville ha någon ersättning för sitt ringa arbete. Psalmen, som Erséus känner är hans, blev särskilt känd då den sjöngs i Storkyrkan vid en minnesgudstjänst efter Estonias förlisning (1994). I en enkät utförd 2018 av Susanne Wigorts Yngvesson bland präster och kyrkomusiker är denna psalm den mest använda och angelägna.⁵⁵

Kompositören

Om sitt eget komponerande har Erséus sagt: ”Det lilla jag gjort har varit till text. Är kräsen på texter. Texten måste betyda något för mig” (98:9). En ledare 1982 (nr 5) är ett slags sammanfattning av hans syn:

---

⁵⁵ Wigorts Yngvesson, 2019, s. 9f. och 256f.

En sångs melodi bör vara på samma våglängd som texten, i stil och karaktär. Det kräver lyhördhet och varierad uttrycksförmåga hos tonsättare. Men texter kan också öppna sig för olika stilar, för både visa och koral. Samma våglängd – borde det inte innebära att en ”tät”, komplex text också skall sjungas på en ”tät” melodi? Ett kaka söker maka? Jo, det låter rimligt. Men för att en sådan text skall ha en chans att i några förbiilande ögonblick alls bli uppfattad behöver den en omedelbar melodi.

Som exempel anges Ingmar Milvedens och Börge Rings tonsättningar av Olov Hartmans ”För att du inte tog det gudomliga”. När det gäller Erséus melodier till nya psalmtexter gick ofta en stilistisk gräns mellan honom och Roland Forsberg. Frostensons ”Våga vara den du i Kristus är” (1986:87) har i psalmboken alternativa melodier av de båda.

Det som sedan 1950-talet varit det centrala i musikdebatten återklingar hos Erséus 1998:

För enkelhet är jag inte rädd, däremot för det banala, söker känsla till viss del men undviker så långt jag förstår det känslolösa. Förmodligen letar jag efter något där min känsla och min bakgrundserfarenhet spelar in. En svår balansgång mellan att då skapa något nytt och fräscht och att fastna i det som bara är bekant (98:9).

Han sökte tidigare större variation i sina melodier, fortsätter han, men

Eftersom jag inte är någon komponist, än mindre någon förnyare, nöjer jag mig med en stil med för mig omedelbara uttryck (98:5).

Erséus har en blygsam syn på sin roll som tonsättare och tycker idag att hans melodier är ”lite enahanda”.

Jag kan vara mer tillfreds med att ”det vanliga folket” som kanske inte sitter och nagelfar att det är rätt stil, tycker om det, än de som sitter och bestämmer vad som är rätt stil.

Frågan om vilken musik vi bör använda för att ”nå” andra eller för att tillgodose våra egna behov har intresserat alla samfund olika mycket i olika tider, skriver han 1982:

En fråga som ofta görs för viktig. Det är ju inte bara musiken som verkar. [...] Men ändå, antagligen är det lika snett att ensidigt hålla fast vid en i traditionell mening ”kyrkligt värdig” musik (för en del församlingar i bl.a. svenska kyrkan) som att fastna i en av ters- och sextparalleller överdominerad durmusik (som i åtskilliga frikyrkoförsamlingar) – även om många, av bl.a. trygghetsskäl, gärna skulle vilja ha det så. Var funnes då plats för glädjen av nya musikaliska erfarenheter, musikalisk fräschhet? (5/82:3)

När det gäller hans sätt att skriva musik säger han (1998):

Jag brukar börja med att känna in mig på textens egen, inneboende melodi. Där finns fallande och stigande stavelser, höjdpunkter och lågpunkter (98:9).

Man kan ur detta perspektiv se hans melodi till ”Jorden är Herrens” (1986:703). Inledningen följer textens ”melodi” men intervallen är utvidgade så att melodin omspänner hela jorden.

Sitt första stycke skrev Erséus under studietiden: *Vår gärning i trohet gjord* fick första pris i SMS kompositionstävling 1958.⁵⁶ Han tvivlar på att någon sjungit sången. Bland hans mycket sjungna melodier finns sådana av olika art. Några är enkla bibelkörer. Till spridningen av ”Intet kan mig skilja från Guds kärlek” (PoS 782) bidrog Gunnar Eriksson. Han skulle vara musikledare vid ett läger och knackade

---

⁵⁶ Notbilaga nr 686 till *Sångarbladet*.

på hos Erséus med frågan ”Har du något som jag kan använda?” Med diskantstämma av Eriksson trycktes den först i *Offensivsånger 3* (1963). ”Du omsluter mig på alla sidor” (PoS 772) ”kom till på ett församlingsläger, på gräsmattan, innan det hela gick igång, för alla åldrar inklusive de minsta” (98:9). Ett annat exempel är ”Om vi lever, lever vi för Herren” (PoS 783).

Fem melodier skrevs för ungdomssångboken *Glad ton* (1972) som gavs ut av FS med Erséus som redaktör. Boken var en efterföljare till *Ta' ton* som han redigerat 1968. Två av melodierna är ”Advent är mörker och kyla” (PoS 484) och ”Min Gud jag är lycklig och glad”.

I *Psalmer och visor 76* finns ”Brottsling bland brottslingar”, ”Han bars av sin kallelse glädje” och ”Jorden är Herrens”. Den sistnämnda finns även i *Psalmer och sånger* (703) tillsammans med ”Det är morgon” (537), ”De rör sig som skuggor” (693), ”En gång i tidens morgon är jorden ny” (731), ”Salig du och högt benådad” (532), ”Så älskade Gud världen” (779) samt ”Sol och jord och luft och hav” (710). Om den sista har Erséus berättat att han länge ”grunnade” på melodin: ”Anders ville ha en melodi som också ’miljöfolket’ skulle kunna sjunga på gatan. Melodin blev färdig ’på rätt plats’ i Assisi under en FS-kurs” (98:9). I tillägget 2003 finns ”Kristus lever, fri och stark” (816) och ”Vi tändar ett ljus, sen tändar vi två” (809). Den gemensamma psalmboksdelen innehåller som tidigare nämnts ”Våga vara den du i Kristus är” (87) medan ”De som lever, de som lever” tillsammans med några av de redan nämnda återfinns i *Psalmer i 90-talet*.

Utöver psalmmelodierna finns ett stort antal körkompositioner av Erséus publicerade i notbilagorna till *Sångarbladet* och *Mixturen*. Han tillhörde redaktionsgruppen och bidrog med harmoniseringar i Verbums utgåva av koralboken till 1986 års psalmbok och i ackompanjemangsdelen av *Psalmer och sånger*.⁵⁷

För sin verksamhet tilldelades Erséus 1983 Devertska kulturstiftelsens pris.

---

⁵⁷ Om problematiken kring vem som gjorde vad, se Dillmar 2015, s. 440–442.

Pedagogen

Erséus omfattande verksamhet som pedagog kan i denna artikel bara antydast. Tjänsten på FS innebar organiserande och ledning av olika slags kurser. Genom FS var han representant i olika folkbildningssammanhang, t.ex. Musikaliska akademiens musikutbildningsnämnd. Som central representant för frikyrkorna deltog han vid bildandet av Körsam och i kontakter med STIM (98:8). Utöver den pedagogiska litteratur som tidigare nämnts finns en *Studieplan för sångcirklar* (1988; förnyad upplaga 1990).

Om musikundervisningen vid SMF:s Teologiska seminariet, där Erséus under flera år var lärare tillsammans med bl.a. Gunno Södersten, berättade Ragnhild Andersson 1964:

I undervisningen här på seminariet ingår alltså även musikstudier, dels praktiska och dels teoretiska. Man får grunddragen i den allmänna musikens historia och lite mer ingående studerar man vår egen rörelses musica och kompositörer.

Man diskuterar musiken i gudstjänsten och genomgår en hel del repertoar. En mycket viktig del av undervisningen är musiklyssnandet, som i sig själv ju är en stor konst (S2/64:4).

Avslutningsvis några ord om Erséus verksamhet vid Sveriges radio. Under 1950-talet fanns vid radion en organist och en koralkör med 6–8 medlemmar som medverkade i radioandakter. Den dåvarande organisten Bengt Franzén fick 1960/61 en tjänst på Musikhögskolan och frågade om Erséus ville ta över. Det skedde utan några officiella bevis, säger Erséus, som när han slutade fick ett tackbrev från Gunnar Dahmén. Från 1978 och några år framåt svarade Erséus för två serier radioprogram. I ”Musik på en söndag” valde han ”veckans gudstjänstmusik”. Rubriken på Torgny Erséus programserie med andliga sånger var något han i sin verksamhet i högsta grad bidragit till – ”och en framtid full av sång”.

Slutord

Torgny Erséus verksamhet är en avspeglning av musikaliska förändringsprocesser och samtidigt ett bidrag att forma dessa. *Evangelisk körmusik* hade som förutsättning nya stilistiska ideal och bidrog genom ny repertoar till att förankra dessa: en musik med känsla men inte känslösam, enkel men inte banal och med nya typer av musikaliska sättningar som komplement till den fyrstämmiga körsången. *Andlig visa* var ett försök att överbrygga den gamla och infekterade motsättningen mellan kör och musikförening genom både ny repertoar och nya sättningar.

Båda samlingarna var som titlarna säger ”studieböcker”: statens krav på studiearbetet var samtidigt en möjlighet till fördjupade musikaliska kunskaper och färdigheter hos den stora gruppen av körsångare. Detta var syftet med den växande musikverksamheten inom FS, vilken Erséus som dess förste musikkonsulent bidrog att forma, och dess tidskrift *Mixturen* med sina notbilagor. Vad den nya rollen för kören som studiecirkel innebar för verksamheten under 1950- och 60-talen skulle vara värt en fördjupad studie.

Erséus långa arbete med psalmer har varit betydelsefullt för både Svenska kyrkan och frikyrkorna. Som musikexpert i 1969 års psalmskommitté och som utredningssekreterare för Sampsalm spelade han en viktig roll som brygga mellan dessa kommittéer. Hans arbete i Sampsalm bidrog till att strukturera frikyrkornas eget arbete med att ur sitt stora förråd av sånger välja ett mindre antal till en gemensam, ekumenisk repertoar. Arbetet inom Sampsalm skulle vara intressant att studera vidare utifrån ett perspektiv kring samfundens självbild och hur denna kom till uttryck och eventuellt förändrades genom valet eller förkastandet av sånger ur den egna traditionen.

Till de nya psalmböckerna lämnade Erséus själv flera mycket sjungna bidrag, både egna melodier och sammanställningar av text och melodi. Av de senare var påfallande många resultat av arbetet med *Andliga visa*, en samling som därför är viktig även ur ett hymnologiskt perspektiv.

Summary

Hans Bernskiöld, Ph.D in Musicology
hans@bernskiold.com

Torgny Erséus (1934–2020) was a central figure in hymnody and hymnology within Swedish Church music at large, and especially within Svenska missionsförbundet (a free church with lutheran roots), one of the largest of the free church denominations. Erséus was active as publisher, editor, musician, teacher, composer and adaptor of hymns that lacked melodies or where melodies were deemed less suited for singing. His many and varied activities seem to parallel those of Harald Göransson (1917–2004) in the Swedish hymnal, and the two did indeed cooperate in the project "Sampsalm" and other endeavors. This study constitutes at the same time an analytical study of Erséus' ideals and practices, and a prism through which the development of musical infrastructures and the state of hymnody in the free (non-State Church) Christian denominations may be studied.

Källor och litteratur

- Arvidson, Lars (red), 1978, *Sjung in de nya sångerna: studieplan till sångboken Herren lever*. Stockholm: Moderna läsare.
- Bernskiöld, Hans, 1986, *Sjung av hjärtat sjung. Församlingssång och musikliv i Svenska Missionsförbundet fram till 1950-talet*. Göteborg: Gothia.
- Dillmar, Anders, 2015, *Harald Göransson & psalmsångens förnyelse: Kyrkomusikens förändring i Sverige under 1900-talets andra hälft*. Skellefteå: Artos.
- Fahlgren, Sune, 2013, "Från blandad kör till lovsångsteam. Historiska och teologiska perspektiv på frikyrkliga sånggrupper." *Med skilda tungors ljud. Körsång och gudstjänstspråk = Svenskt Gudstjänstliv* 88, s. 23–76.
- Holmgren, Herman, 1957, "Frikyrkliga studieförbundet – en översikt". Herman Holmgren & Bo Swedberg, (red.), *Tro och bildning*, s. 31–50. Stockholm: Frikyrkliga studieförbundet.
- Lindberg, Lars, Almlöf, Göran & Källman, Lars, 1978, *Vad säger sången? Studieplan till sångboken "Herren lever"*. Stockholm.
- M = *Mixturen: Musiktidning utgiven av Frikyrkliga studieförbundet*, 1970–1998.
- Psalmernas väg: kommentarer till text och musik i Den svenska psalmboken*, band 1–3, 2014–2019, Per Olof Nisser, Inger Selander & Hans Bernskiöld (red.). Visby: Wessmans.

- Strandsjö, Göte & Erséus, Torgny, 1963, *Sång och samtal. Studieplan för musikföreningar*. Stockholm: Frikyrkliga studieförbundet.
- Svalfors, Ragnvald, 1957, "Sång- och musikcirkelarnas arbete". Herman Holmgren & Bo Swedberg, (red.), *Tro och bildning*, s. 207–236. Stockholm: Frikyrkliga studieförbundet.
- Svensson, Alvar, 1997, *Moderna läsare: om Frikyrkliga studieförbundet 1947-1997*. Stockholm: Frikyrkliga studieförbundet.
- S = *Sångarbladet: Organ för Svenska missionsförbundets sångarförbund 1928–1969*.

